

Śliwowska, Wiktoria

"Mickiewicz nakanunie wosstanija diekabristow : iz istorii russko-polskich obszczestwiennych i literaturnych swiazzej", S. S. Łanda, [w:] Litieratura Sławianskich Narodow, zesz. IV, Moskwa 1959, s. 91-185 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 52/2, 390-392

1961

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Także przypisy zawierające dane personalne i inne objaśnienia budzą niekiedy zastrzeżenia. Przy wzmiance o mianowaniu senatorów (s. 67) Pawłowski nie odesłał w przypisie nawet do wydawnictwa Cieszkowskiego-Dolęgi, „Senatorowie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego 1807—1815—1831”. (Podobnie w odsyłaczu o Rajmundzie Rembielińskim nie wspomniał o „Ostatnich latach H. Kołłątaja” W. Tokarza). Objaśnienia niektórych wyrażeń wydają się zbędne (np. indemnizacja, s. 68; ekstradycja — s. 213, sprawy juris — s. 356), a równocześnie można wskazać wypadki braku wyjaśnień terminów bardziej niezrozumiałych (np. antreprenier, flizy, asocjacja, tantiema, indult). Natomiast błędne datowanie wydania „Materiałów do dziejów Komisji Rządzącej w r. 1807” — M. Rostworowskiego (na r. 1958 — s. IX; 1911 — s. XVI) — to chyba zwykła omyłka drukarska.

Nowe wydawnictwo — to wartościowa i bardzo ważna kontynuacja opublikowanych w r. 1918 przez M. Rostworowskiego protokółów posiedzeń Komisji Rządzącej z 1807 r.

Jerzy Skowronek

S. S. Łanda, *Mickiewicz nakanunie wosstania diekabristow (iz istorii rusko-polskich obszczestwiennych i literaturnych swiazzej)*, w wydawnictwie *Litieratura Sławjanskich Narodow*, zesz. IV, izd. Instytutu Sławjanowiedienija AN SSSR, Moskwa 1959, s. 91—185.

Zagadnienia rosyjsko-polskich związków literacko-społecznych w pierwszym trzydziestolecu XIX wieku stanowią trwały obiekt zainteresowań młodego radzieckiego polonisty Siemiona Łandy, który na początku ubiegłego roku obronił w Instytucie Słowianoznawstwa AN SSSR pracę doktorską na temat „Mickiewicz i filomacji, 1819—1821”¹. Autor zna doskonale nie tylko dotychczasowy dorobek nauki ojczyźnej, polskiej i europejskiej, lecz również materiał rękopiśmienny znajdujący się w bogatych zasobach bibliotek i archiwów Moskwy, Leningradu, Wilna, Lwowa, Odessy oraz pomniejszych miast prowincjonalnych.

W roku 1957 Siemion Łanda zorganizował w Muzeum Rosyjskim w Leningradzie wystawę poświęconą Mickiewiczowi. Wystawa ta, zorganizowana z niezwykłą starannością i znajomością przedmiotu, nie znalazła, niestety, należytego oddźwięku w prasie polskiej, na który zasługiwała. Eksponowano na niej wiele nie znanych dotąd materiałów rękopiśmiennych, a także ikonograficznych dotyczących poety i kręgu ludzi z nim związanych. Na wystawie znalazły się nie znane dotąd wizerunki Mickiewicza (miniatura Pishona, rysunek I. Gofferta, obraz Abiela „Mickiewicz w salonie Golicynów w Rzymie”, nieznaną portret Zana i wiele innych), a także

¹ Por. też następujące publikacje tegoż autora: *Mickiewicz i tajny Związek Przyjaciół*, „Kwartalnik Instytutu Polsko Radzieckiego”, 1956, Nr 1(14), s. 179—200; *U istokow „Ody k junosti”*, „Litieratura sławjanskich narodow”, zesz. I, *Adam Mickiewicz. K stoletiju so dnja smierti*, izd. Instytutu Sławjanowiedienija AN SSSR, 1956, s. 5—64; *A. S. Puszkina w pieczati Polskoj Narodnoj Riespubliki w 1949—1954 godach*, w książce *Puszkina, statii i materialy*, izd. Instytutu Ruskoj literatury AN SSSR, zesz. I, 1956, s. 408—472, (praca zawiera nie tylko przegląd najnowszych materiałów o Puszkinie w Polsce, lecz jest w istocie rozprawą o tłumaczeniach Puszkina na język polski i rozprawach krytycznych o poecie, jakie się ukazały począwszy od lat 20-tych XIX wieku; zawiera także informacje o wielu nie znanych dotąd polonicach puszkiniowskich); *Nowe wspomnienia o Mickiewicz i Puszkinie*, „Slavia Orientalis”, 1959, Nr 3/4.

wszystkie autografy Mickiewicza znajdujące się w Związku Radzieckim, wśród nich wiele dotąd nie publikowanych, jak np. francuski przekład wiersza A. E. Odyńca „Pożegnanie z Rzymem”, dokonany przez Mickiewicza (zob. „Katalog Wystawy”, Leningrad 1957, s. 170), przepisany ręką dekabrysty Łumina tekst „Ody do młodości” (tamże, s. 146), listy M. Łobojki do Mickiewicza (tamże, s. 45—46, 141) i wiele innych.

Rozprawa Łandy „Mickiewicz w przededniu powstania dekabrystów” dotyczy kręgu spraw związanych z pobytem Mickiewicza w Rosji, a także stosunków polsko-rosyjskich w okresie działalności dekabrystów. Zagadnienia te były już wielokrotnie przedmiotem badań, toteż mogłoby się wydawać, iż problem ten został już wyczerpany. Tymczasem okazuje się, że wnikliwy badacz materiałów archiwalnych, przy umiejętności właściwego kojarzenia faktów, potrafi w znacznym stopniu uzupełnić nasze wiadomości w tym przedmiocie.

Praca składa się z pięciu rozdziałów: rozdz. I — „Przyjaciel Mickiewicza — Gustaw Olizar”; II — „Odeskie gniazdo dekabrystów”; III — „Mickiewicz i filomaci”; „Ruch rewolucyjny na Litwie w 1825 roku”; IV — „Podróż na Krym”; V — „Mickiewicz i dekabryści”. Z niezwykłą skrupulatnością charakteryzuje w niej Łanda krąg ludzi, z którymi stykał się w Rosji Mickiewicz. Należał do nich w pierwszym rzędzie Gustaw Olizar, o którego życiu i działalności społeczno-politycznej autor przytacza wiele ciekawych informacji (m. in. publikuje nie znany list Olizara do Marii Wołkońskiej, listy S. Proskury i wiele innych). Charakteryzuje on bardzo szczegółowo koło odeskich znajomych Mickiewicza — „odeskie gniazdo” dekabrystów, które odgrywało w tym czasie nie mało ważną rolę w ruchu społeczno-politycznym w południowej Rosji. Na podstawie materiałów odeskiego archiwum rodziny Szemiotów, z którymi poeta pozostawał w bliskich stosunkach, autor wykazuje, iż Szemiotowie utrzymywali kontakty z radykalnymi przedstawicielami rosyjskiego świata kulturalnego.

Sporo uwagi poświęca Łanda zasługującej na przypomnienie postaci przybyłego do Odessy latem 1825 roku Jana Trojanowskiego, malarza wileńskiego i poety, liberała i wolnomyśliciela, który tylko szczęśliwym zbiegiem okoliczności uniknął odpowiedzialności za kontakty z dekabrystami i w sierpniu 1827 roku skazany został jedynie na rok odosobnienia w klasztorze, po czym został oddany pod opiekę rodziny i równoczesny nadzór policji. Dla charakterystyki Trojanowskiego wykorzystane zostały interesujące materiały śledztwa prowadzonego w jego sprawie w związku z donosem księdza W. Skibińskiego oraz rękopis „Dziennika Podróży” jego przyjaciela — malarza Kantego Rusieckiego, które rzucają nowe światło na ówczesne stosunki polsko-rosyjskie. Wydaje się jednak, że przytoczone przez autora fakty nie wystarczają jeszcze dla twierdzenia, iż „widocznie Trojanowski również brał udział w letnich pertraktacjach, jakie się odbyły w Odessie pomiędzy przedstawicielami Towarzystwa Patriotycznego a południowcami” (s. 111).

Niejako na marginesie pracy Łanda rozwiązuje szereg niezmiernie ciekawych zagadek, uściśla wiele dat, wyjaśnia fakty drobne, lecz mające duże znaczenie dla biografii poety. Tak np. ustala datę wycieczki Mickiewicza do Akermanu (pomiędzy 21 a 24 lipca 1825 roku), wykorzystując nie tylko dane biograficzne towarzyszy podróży poety wydobyte z prowincjonalnych archiwów ZSRR (w danym wypadku z archiwum w Gorkim), lecz również botaniczną analizę flory Bessarabii. W istocie krajobraz, jaki utrwalił Mickiewicz w sonecie „Stepy Akenmańskie” mógł być jedynie pejzażem letnim, gdyż tylko wtedy czerwienieją „koralowe ostrowy burzanu”.

Spośród wielu spraw poruszonych w omawianej rozprawie warto zatrzymać się na zagadnieniu stosunku dekabrystów, przede wszystkim Pawła Pestla, do kwestii narodowej w ogóle i polskiej w szczególności, zwłaszcza, że zagadnienie to stanowi ostatnio przedmiot dyskusji wśród historyków radzieckich. Łanda podejmuje pole-

mikę z koncepcją M. W. Nieczkiny sformułowaną w najogólniejszych zarysach w jej pracy o dekabrystach². Koncepcję tę następnie szeroko rozwinął P. Olszański w monografii dotyczącej związków dekabrystów z polskim ruchem narodowo-wyzwoleńczym³, która ukazała się równoległe z omawianą rozprawą.

Landa słusznie podkreśla, że idea rosyjsko-polskiego sojuszu rewolucyjnego powstała nie od razu, zrodziła się ona drogą żmudnych ideowych i politycznych poszukiwań dekabrystów, drogą przewyciężenia szlacheckich reakcyjnych koncepcji państwowości i liberalnych konstytucyjno-monarchistycznych iluzji wywołanych w głównej mierze polityką Aleksandra I w kwestii polskiej (s. 157). W rozprawie swej dowodzi, iż na programie Związku Północnego w kwestii polskiej ciążyła jeszcze tradycyjna koncepcja szlachecka, jaką reprezentował M. Karamzin, a której holdowało także wielu przedstawicieli rosyjskiego liberalizmu. Analizując stanowisko Rylejewa autor wykazuje, iż rozpatrywał on kwestię polską jako wewnętrzną sprawę Rosji, dlatego też nie mógł znaleźć jej właściwego rozwiązania. W ostatecznym rachunku Rylejew uzależniał przeciw rozwiązanie tego problemu od Wielkiego Soboru, w którym rozwikłanie kwestii spornych było przesądzone z powodu absolutnej większości głosów rosyjskich delegatów.

W odróżnieniu od północnych dekabrystów, których uwaga była całkowicie pochłonięta sprawą terytorialnego zasięgu państwa polskiego, Pestel wysuwał na plan pierwszy zagadnienie przyszłego ustroju społecznego Polski, który jego zdaniem winien być taki sam, jak w nowopowstałym po przewrocie społecznym państwie rosyjskim — republikański i demokratyczny. Zagadnienie granic pomiędzy Polską i Rosją uważał Pestel za kwestię drugoplanową, sprawą najważniejszą było dlań przygotowanie wspólnymi siłami rewolucji. Kierując się, podobnie jak większość mu współczesnych, zasadą terytorialno-państwową Pestel potrafił zasadę tę zastosować nie tylko do Rosji, lecz także do Polski, uznając nawet konieczność pewnych ustępstw na rzecz słabszego partnera. Na podstawie analizy materiałów śledztwa S. Landa w sposób bardzo przekonujący dowodzi, że program Pestla w kwestii polskiej (przewidujący odbudowanie państwa polskiego w granicach sprzed II rozbioru) pozostał w istocie niezmienny w ciągu całego okresu pertraktacji z Polakami.

Do rozprawy S. S. Landy wkraśli się kilka drobnych nieścisłości — np. pseudonim Helleniusz został rozszyfrowany jako L. Bobrowski i A. Iwanowski (s. 163), zamiast Eustachy Iwanowski, nazwisko Stempowskiego zostało, prawdopodobnie w rezultacie przeoczenia korektorskiego, wydrukowane jako Postempski (s. 141).

Wiktoria Słiwowska

P. Olszański, *Diekabrysty i polskie nacjonalno-oswobodzielne dążenie*, Moskwa 1959, s. 226.

Praca Olszańskiego oparta została na szerokiej bazie źródłowej, wykorzystano w niej obszerny materiał zarówno z radzieckich, jak i polskich archiwów i bibliotek, zawiera ona wiele cennych danych o dziejach współpracy związków

² M. W. Nieczkina, *Dważenie diekabristow* t. II, Moskwa 1955, s. 38—39, 114—117.

³ P. Olszański, *Diekabrysty i polskie nacjonalno-oswobodzielne dążenie*, Moskwa 1959.